

Verzengend, slopend, hopeloos

brieven Geen oorlog, maar liefde dreef Celan en Bachmann door Hans Renders

Paul Celan en
Ingeborg Bach-
mann
Een dramatische
liefde
J.M. Meulenhoff
335 p., € 29,95

Het was een literaire sensatie: de correspondentie tussen de belangrijkste naoorlogse Duitstalige dichters Ingeborg Bachmann en Paul Celan. Het was bekend dat ze elkaar kenden, maar uit de vrijgegeven brieven, nu vertaald door Paul Beers, rijst een slopende liefde op.

Paul Celan (1920-1970) was een stateloze jood uit Oekraïne, zijn ouders kwamen om in een concentratiekamp en hijzelf overleefde een Roemeens kamp. In 1948 ontmoette hij in Wenen Ingeborg Bachmann, dochter van een Oostenrijks nazi-partijlid. Beiden schreven poëzie en Bachmann legde de laatste hand aan haar proefschrift over Martin Heidegger. Celan zou uitgroeien tot een internationaal vermaard dichter, verwant aan het symbolisme en het surrealisme, Bachmann was al ontdekt door Gruppe 47, de naoorlogse nieuwe Duitse schrijversgeneratie met als leden onder meer Günter Grass en onze eigen Adriaan Morriën.

Na die eerste ontmoeting raakten de twee verstrikt in een hopeloze liefde. Zij woonde in Wenen, werkte voor de radio en schreef populaire luisterspelen, hij verbleef meestal in Parijs en werkte aan zijn bundel *Mohn und Gedächtnis* (1952). In de brieven die nu in een prachtige uitgave ook in het Nederlands zijn verschenen is de wanhoop vanaf de eerste bladzijde voelbaar. 'Liefste, ik verlang zozeer naar een beetje geborgenheid dat ik haast bang ben

die gauw te vinden.' Dat is misschien een gevoel van alle tijden, maar in dit geval is het opzienbarend omdat er talloze interpretaties van de gedichten van Bachmann en Celan gepubliceerd zijn waarin de Holocaust en andere wereldspannende verklaringen een belangrijke rol spelen. Op grond van deze brieven zal veel van hun werk echter teruggebracht moeten worden tot een persoonlijk drama.

In een doorwrocht nawoord van de bezorgers van de oorspronkelijke Duitse uitgave van deze correspondentie wordt het allemaal keurig uitgelegd. Celans gedicht 'Köln, am Hof' is door literatuurvorschers aan de meest fantastische hypotheses blootgesteld, terwijl nu blijkt dat die titel gewoon is terug te voeren op de naam van een hotel waar de twee verliefden de nacht hebben doorgebracht.

Uit deze brieven wordt duidelijk hoe wantrouwig, zelfs paranoïde Celan was. En ondanks de verzengende

liefde die Bachmann voor hem voelt, is ze bepaald niet blind voor de schaduwzijde van zijn karakter: 'Ik weet dat je me verafschtuwt en dat je me ten diepste wantrouwt, en ik beklag je – want ik heb geen toegang tot je wantrouwen, en zal het nooit begrijpen – ik beklag je omdat je, om een teleurstelling te verwerken, de ander die je deze teleurstelling bezorgd heeft, zozeer voor jezelf en de ander kapot moet maken.' Onmogelijke liefde, maar Bachmann blijft hoop houden op een teken waarmee haar liefde erkend wordt, ook al schrijft Celan haar terug: 'Laten we niet meer over dingen schrijven die onherroepelijk zijn.' Bachmann: 'Ik heb alles op één kaart gezet en ik heb verloren.' Het probleem was dat Celan niet wilde of niet durfde. Hij zat te veel met zichzelf in de knoop.

Maar na het rendez-vous in 'Keulen, Am Hof' lijken de rollen omgekeerd. Celan moet dan er

varen hoe reddeloos het voelt om geen reactie op brieven te krijgen. Hij doet het ene voorstel na het andere om zijn geliefde te ontmoeten. 'Tevergeefs. Geen wonder, want Celan is ondertussen getrouwd. Toch komt de correspondentie weer op gang. De vertrouwelijkheid is terug als Bachmann een relatie aangaat met de Zwitserse schrijver Max Frisch. Ze schrijft openlijk over deze nieuwe liefde en dat lijkt Celan rustiger te maken.

Celan is open geweest tegen zijn vrouw over zijn 'geheime' liefde en er worden zelfs vriendelijke brieven gewisseld tussen Bachmann en Gisèle Lestrangé. Celans vrouw begint Bachmanns poëzie te lezen en krijgt begrip voor haar verdriet. 'U hebt zoveel meer geleden. Zoveel meer.' Er volgen een paar bezoekjes en de twee vrouwen raken bevriend met elkaar.

Celan verblijft steeds vaker in psychiatrische inrichtingen en probeert tot twee keer toe zijn vrouw te vermoorden. In april 1970 komt dan het vreselijke bericht dat Celan zich in de Seine heeft gestort.

Bachmann verwerkt deze zelfmoord in haar roman *Malina* (1971). Twee jaar later breekt er brand uit in haar appartement in Rome; drank, slaappillen en 'een laatste sigaret' werden haar fataal, precies zoals ze had 'voorspeld' in haar laatste roman. Na haar dood werden de brieven van Celan gevonden in een geheime la van haar secretaire. ■

Lezingen met beeld en geluid door vertaler Paul Beers: vrijdag 26 en zaterdag 27 maart, 20.15 uur, Salon Saffier, Utrecht (www.salonsaffier.nl)
Woensdag 7 april, 20.00 uur, De Balie/SLAA, Amsterdam (www.slaa.nl)

Hij: 'Laten we niet meer over dingen schrijven die onherroepelijk zijn.'
Zij: 'Ik heb alles op één kaart gezet en verloren'

THE CH LESSING/HH